

**Eerde, Kasteel Eerde
Gemeente Ommen (Ov),**

Een Inventariserend
Archeologisch Veldonderzoek

Steekproef-rapport 2006-11/02

*Eerde, Kasteel Eerde,
Gemeente Ommen (Ov),
Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*

Een onderzoek in opdracht van
Stedebouwkundig Adviesbureau Witpaard-partners

Steekproefrapport 2006-11/02
ISSN 1871-269X
auteur: drs. A. Vissinga
senior archeoloog: dr. J. Jelsma

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door de
Steekproef, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef BV, Zuidhorn, november 2006

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder
bronvermelding.

De Steekproef aanvaardt geen aansprakelijkheid
voor eventuele schade voortvloeiend uit de
toepassing van de adviezen of het gebruik van de
resultaten van dit onderzoek.

De Steekproef BV
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

<i>telefoon</i>	050 - 5779784
<i>fax</i>	050 - 5779786
<i>internet</i>	www.desteekproef.nl
<i>e-mail</i>	info@desteekproef.nl
<i>kvk</i>	02067214

Inhoud

Samenvatting

1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding en doel	1
1.2 Locatie en administratieve gegevens	1
2. Bureauonderzoek	3
2.1 Bronnen	3
2.2 Resultaten bureauonderzoek	3
2.3 Archeologisch verwachtingsmodel	6
3. Veldonderzoek	9
3.1 Plan van aanpak	9
3.2 Resultaten veldonderzoek	9
4. Conclusies en advies	11

Appendix: boorprofielen en bodembeschrijving volgens NEN 5104

Samenvatting

In opdracht van Stedebouwkundig Adviesbureau Witpaard-partners is in de tweede week van november 2006 een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd in het plangebied 'Kasteel Eerde' te Eerde, gemeente Ommen. Voorafgaand aan het veldonderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd om een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied op te stellen. Met de uitvoering van het veldwerk is dit verwachtingsmodel getoetst.

Tijdens het veldonderzoek zijn 6 grondboringen gezet om de bodemkwaliteit binnen het plangebied te bepalen en de bodem te onderzoeken op de aanwezigheid van archeologische indicatoren. Hieruit bleek dat de bodem tot in de C-horizont, de ongeroerde grond, is verstoord. Tijdens het veldwerk zijn geen eenduidige archeologische indicatoren aangetroffen. Wel is in boring 3 op een diepte van 70 cm een groot fragment baksteen omhoog geboord. Het is onduidelijk of het hier om een losse baksteen gaat of dat dit fragment deel uit maakt van een structuur. Wel was duidelijk dat het hier om een sub-recente baksteen gaat. Het omhoog boren van de baksteen kostte relatief veel kracht dus de kans is aanwezig dat hier in de grond een structuur aanwezig is.

Vanwege de aanwezigheid van de baksteen in het zuidelijke deel van het plangebied wordt geadviseerd om, indien hier graafwerkzaamheden zijn gepland, deze onder archeologische begeleiding uit te laten voeren. Zo kunnen eventueel aanwezige, archeologische sporen worden bestudeerd en getekend en op deze wijze worden bewaard voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Het is noodzakelijk de provinciaal archeoloog op de hoogte te houden van de geplande werkzaamheden.

Archeologisch vervolgonderzoek wordt voor de overige delen van het plangebied 'Kasteel Eerde' te Eerde, gemeente Ommen, niet noodzakelijk geacht.

1. Inleiding

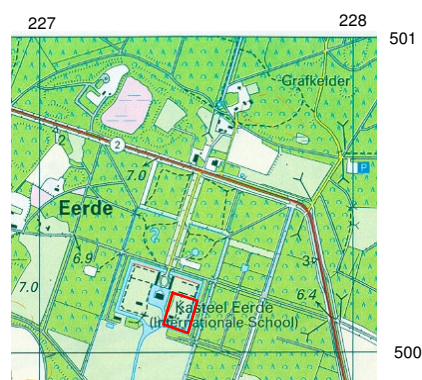
1.1 Aanleiding en doel

In opdracht van Stedebouwkundig Adviesbureau Witpaard-partners, vertegenwoordigd door mevrouw P. Schepers, is een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd ten zuidoosten van het Kasteel Eerde te Eerde, gemeente Ommen. Het Kasteel is tegenwoordig in gebruik als Internationale School. De aanleiding voor het onderzoek is de geplande nieuwbouw van een complex met klaslokalen.

Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek. Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel van het gebied aan de hand van beschikbare fysisch geografische, archeologische en historisch geografische informatie. Tijdens het veldonderzoek is dit verwachtingsmodel getoetst. Het doel van het veldonderzoek is in de eerste plaats het lokaliseren van eventuele archeologische indicatoren, zoals bewerkt en verbrand vuursteen, bot, aardewerk en houtskool. In de tweede plaats heeft het veldonderzoek tot doel om de mate van gaafheid van het bodemprofiel vast te stellen om te bepalen of eventuele onverstoorde archeologische grondsporen nog aanwezig kunnen zijn.

1.2 Locatie en administratieve gegevens

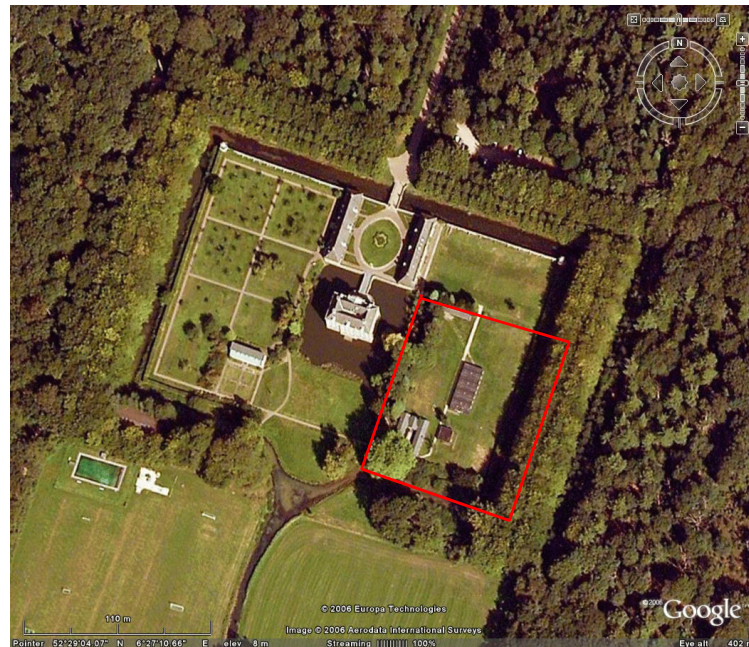
Het onderzochte terrein ligt ten zuidoosten van het kasteel Eerde, binnen de grachten van het kasteel. Ten tijde van het onderzoek stonden op het plangebied enkele lokalen van de Internationale School. Het plangebied heeft een oppervlakte van ongeveer 0,85 ha. en ligt op een hoogte van ongeveer 6,4 m boven het NAP.

Figuur 1. Eerde - Kasteel Eerde: overzichtkaart. Het plangebied is rood omlijnd. [Naar: ANWB, 2004. *Topografische Atlas Overijssel 1:25000*. ANWB bv, Den Haag].

Tabel 1. Eerde - Kasteel Eerde. Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Overijssel
Gemeente	Ommen
Plaats:	Eerde
Toponiem:	Kasteel Eerde
Kaartblad:	22
ARCHIS-CIS-code:	19673
Geomorfologische context:	Dekzandrug, al dan niet bedekt met oud-bouwlanddek Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden
Oppervlakte:	0,85 ha.
RD-coördinaten plangebied:	227,418/500,192 - 227,503/500,162 227,470/500,056 - 227,396/500,093
Opdrachtgever	Stedebouwkundig Adviesbureau Witpaard-partners.
ISSN-nr.	1871 - 269X
Steekproef projectcode	2006-11/02
NAP hoogte maaiveld	6,4 m boven het NAP
Uitvoering van het veldwerk	9 november 2006

Figuur 2. Eerde - Kasteel Eerde: luchtfoto van het plangebied. Met een rode lijn is de begrenzing van het plangebied aangegeven. [Naar: GoogleEarth - 4.0.2091, 2006]

2. Bureauonderzoek

2.1 Bronnen

Voor het bureau-onderzoek is de bestaande relevante kennis van de onderzoekslocatie verzameld. Daartoe zijn de onderstaande bronnen geraadpleegd.

Tabel 2: Eerde - Kasteel Eerde. Geraadpleegde bronnen

ANWB, 2004. <i>Topografische Atlas Overijssel 1:25000</i> . ANWB bv, Den Haag
Centraal Archeologisch Archief (CAA) en Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) [ARCHIS].
De Woonomgeving, 2006. www.dewoonomgeving.nl . Kadastrale Minuutplan 1832.
Gevers, Jhr. A.J. & A.J. Mensema, 2005. <i>De Havezaten in Salland en hun bewoners</i> . Uitgeverij Canaletto, Alphen aan den Rijn.
<i>Indicatieve Kaart Archeologisch Waarden (IKAW)</i> .
Stichting voor Bodemkartering, 1983. <i>Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50000. Blad 22 en 23 Coevorden - Nieuw-Schoonebeek</i> . StiBoKa, Wageningen.
Stichting voor Bodemkartering, 1989. <i>Bodemkaart van Nederland 1:50000. Blad 22 Coevorden</i> . StiBoKa, Wageningen.
Uitgeverij Nieuwland, 2005. <i>Grote Historische Topografische Atlas ±1905. Overijssel 1 : 25 000</i> . Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.
Versfelt, H.J. 2003. <i>De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794</i> . Heveskes Uitgevers, Groningen
Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. <i>De Atlas van Huguenin: Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829</i> . Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam.
Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. <i>Grote Historische Atlas van Nederland deel 3: Oost-Nederland 1830-1855, schaal 1:50000</i> . Wolters-Noordhoff, Groningen.

2.2 Resultaten bureauonderzoek

Sedimentologie en bodem

Op de Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50000 (blad 22-23) ligt Kasteel Eerde op de grens van een dekzandrug - ten noordwesten van het kasteel, al dan niet met een oud-bouwlanddek (classificatie 3L5), en een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden ten zuidoosten van het kasteel (classificatie 2M9). Volgens de bodemkaart van Nederland 1:50000 (blad 22 West - Coevorden) bestaat de bodem in het plangebied uit een beekeerdgrond met lemig fijn zand (classificatie pZg23 met grondwatertrap VI: gemiddeld hoogste grondwaterstand tussen 40 en 80 cm en gemiddeld laagste grondwaterstand meer dan 120 cm beneden het maaiveld).

Geschiedenis Kasteel Eerde¹

Het tegenwoordige huis van Eerde dateert van 1715 en werd gebouwd op de locatie van een voorganger. De eerste bronnen waarin over het huis Eerde gesproken wordt, dateren van 1232/1233. Aan de vooravond van de slag bij Ane in 1227 verzamelde de bisschop-landheer zijn legermacht bij het huis Eerde. Een kleine eeuw later heeft Johan Rading schout van Vollenhove de novale tienden van het huis 'Hengelere' in de buurtshap Eerde in pacht genomen van het Deventer kapittel. Vermoedelijk is Hengelere een oudere naam voor het huis Eerde.

Rond 1350 kwam het kasteel in bezit van Evert van Essen. Vanuit het kasteel terroriseerde hij als roofridder de kooplieden over de rivier de Regge en het land. Daar de steden Deventer en Zwolle hier problemen van ondervonden werd het huis in 1380 belegerd en ingenomen. In de periode tussen 1380 en 1708 veranderde het huis Eerde regelmatig van eigenaar en werd het af en toe bewoond. In 1708 was het Johan Warner van Pallandt die het huis wilde kopen van Adriana Geertruid van Renesse wier schulden te hoog waren opgelopen om te kunnen voldoen aan de hypotheeklasten van het kasteel. Van Pallandt liet het oude huis afbreken en kon er met buitgelden uit de Spaanse successie-oorlog een nieuw huis neerzetten temidden van een groots aangelegd park. Het nu nog bestaande huis was in 1715 gereed. Tot aan 1965 is het kasteel in bezit geweest van de familie Van Pallandt. Aan het begin van de 20^e eeuw raakte de toenmalige eigenaar, Philip Dirk van Pallandt, in contact met de 'Orde van de Ster van het Oosten' waarbij hij zich in 1920 aansloot. De toenmalige leider van de orde, Krishnamurti, bezocht Eerde voor het eerst in 1921 en vanaf 1924 werden er regelmatig "Sterkampen" gehouden. In datzelfde jaar schonk Van Pallandt zijn gehele bezit aan de orde. In 1929 ontbond Krishnamurti de Orde van de Ster waarna het huis in 1931 weer terugkeerde in eigendom van Van Pallandt. In 1934 stond van Pallandt het huis af aan de Quakers die er een internationale school vestigden. Na een onderbreking gedurende de oorlogsjaren is de school er nog steeds gevestigd.

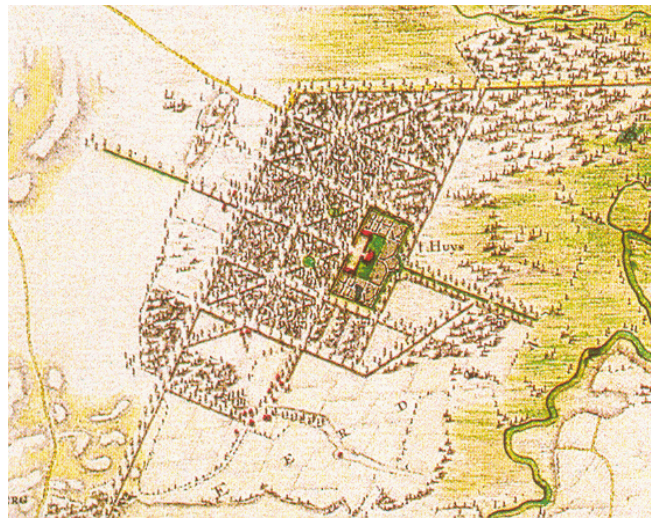
Historische Geografie

Op de Hottinger Atlas van Noord- en Oost Nederland (1773-1794)² is het kasteel aangegeven als " 't Huys" (zie Figuur 3). Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied zijn geen gebouwen zichtbaar. Ook op de Atlas van

¹ Grotendeels ontleend aan: Gevers, Jhr. A.J. & A.J. Mensema, 2005. *De Havezaten in Salland en hun bewoners*. Uitgeverij Canaletto, Alphen aan den Rijn. pp 265-271.

² Versfelt, H.J. 2003. *De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Heveskes Uitgevers, Groningen

Huguenin³ (periode 1819-1829) is het onderzoeksgebied niet bebouwd. Het kasteel en de twee voorgebouwen zijn wel zichtbaar. Op de Kadastrale Minuutplan (periode 1832)⁴ is het kasteel duidelijk herkenbaar (zie Figuur 4). Het gedeelte ten zuidoosten van het kasteel is onbebouwd. Op de Grote Historische Atlas van Nederland 1:50000⁵ is het kasteel Eerde aangegeven als ‘t Huis Eerde’. Het onderzoeksgebied is ook in deze periode onbebouwd. Ook op de Grote Historische topografische Atlas van Overijssel⁶ is het kasteel aangegeven als ‘Huis Eerde’.

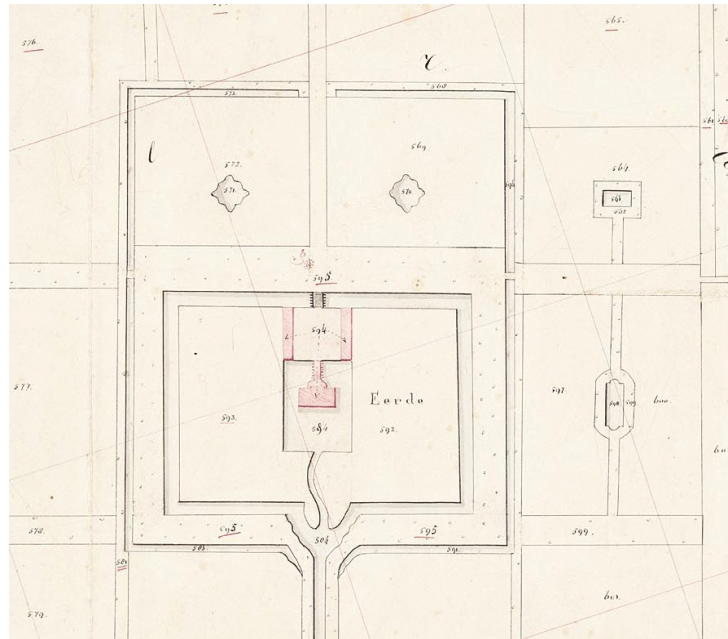
Figuur 3. Eerde - Kasteel Eerde: Uitsnede van het kasteel Eerde uit de Hottinger-Atlas van Noord- en Oost Nederland [Naar: Versfelt, H.J. 2003. *De Hottinger-Atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Heveskes Uitgevers, Groningen].

³ Versfelt, H.J. & J.M. Schoor, 2005. *De Atlas van Huguenin, Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland*. Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam.

⁴ De Woonomgeving: www.dewoonomgeving.nl - publicatie van kadastrale kaarten uit 1832.

⁵ Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland deel 3: Oost-Nederland 1830-1855, schaal 1:50000*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

⁶ Uitgeverij Nieuwland, 2005. *Grote Historische Topografische Atlas ± 1905 Overijssel 1:25000*. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.

Figuur 4. Eerde - Kasteel Eerde: Uitsnede van het kasteel Eerde uit kadastrale Minuutplan rond 1832 [Naar: De Woonomgeving - www.dewoonomgeving.nl].

Archeologie

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) ligt het onderzoeksgebied in een terrein van hoge archeologische waarde (zie Figuur 5). Binnen het Centraal Monumenten Archief (CMA) is het kasteel en de grond binnen de grachten als zodanig bekend (monumentnr. 13316). Uit het gebied zelf zijn geen archeologische vondstmeldingen bekend in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM, voorheen ROB). In de directe omgeving van het kasteel zijn geen andere archeologisch waardevolle terreinen bekend of archeologische waarnemingen.

2.3 Archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is het slechts mogelijk een globale verwachting aan te geven wat er aan sporen en structuren verwacht kan worden. Het plangebied ligt binnen de grachten van het Kasteel Eerde dat als een terrein van hoge archeologische waarde bekend staat. Het huidige kasteel is aan het begin van de 18^e eeuw gebouwd en heeft voorgangers gehad tot in de 14^e eeuw. De kans bestaat dat binnen het plangebied menselijke activiteiten hebben plaatsgevonden behorend bij de bewoningsperiode van het kasteel (nl. Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, 1050 tot 1950 nC). Bij de uitvoering van het archeologisch veldonderzoek bestaat de kans dat archeologische indicatoren, gerelateerd aan deze bewoningsactiviteiten, worden aangetroffen. Indien tijdens het veldwerk vondsten gedaan worden, zouden deze zich voor kunnen doen als houtskool, baksteen, bot en (geglazuurd) aardewerk.

3. Veldonderzoek

3.1 Plan van aanpak

In het plangebied op het terrein van de Internationale School in Kasteel Eerde te Eerde zijn in totaal 6 grondboringen gezet, dit komt neer op gemiddeld 7 boringen per hectare. De boringen zijn gezet conform de richtlijnen van Het Oversticht.

De boringen zijn zo gelijkmatig mogelijk over het te onderzoeken terrein verdeeld. Vanwege de aanwezigheid van enkele klaslokalen konden de boringen niet in een systematisch driehoeksgrid worden gezet. De boringen zijn daarom ingemeten aan de bestaande bebouwing. Voor de precieze locaties van de boringen wordt verwezen naar Figuur 6. De boringen zijn tot een minimaal 25 cm diep in de onverstoorde C-horizont gezet. Alle boringen zijn uitgevoerd met een 12 cm edelmanboor. Hiermee is de opbouw van de bodem bepaald. Opgeboord zand werd met een 4 mm zeef onderzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals houtskool, aardewerk en bewerkt of verbrand vuursteen.

3.2 Resultaten veldonderzoek

Het veldwerk vond plaats 9 november 2006. De beschrijving van de boringen zijn weergegeven in de boorstaten. Deze zijn bijgevoegd (zie Appendix). In Figuur 6 zijn de boorlocaties weergegeven.

Bodem

De uitgevoerde boringen laten een gelijke opbouw van de bodem zien. In alle boringen is de bodem tot in de C-horizont verstoord. Dit is het sediment dat niet aan bodemvorming onderhevig is geweest. De diepte van de verstoringen verschilt per boring. De bodem is met 55 cm in boring 6 het minst diep verstoord en in boring 1 is de bodem tot 130 cm het diepst verstoord. Tijdens het veldwerk is geen esdek aangetroffen. De bovenste bovenlaag was dermate verstoord met recent materiaal en ook zand uit de C-horizont dat van een esdek geen sprake is. In Tabel 3 is een overzicht te zien van de kwaliteit van het bodemprofiel per boorlocatie.

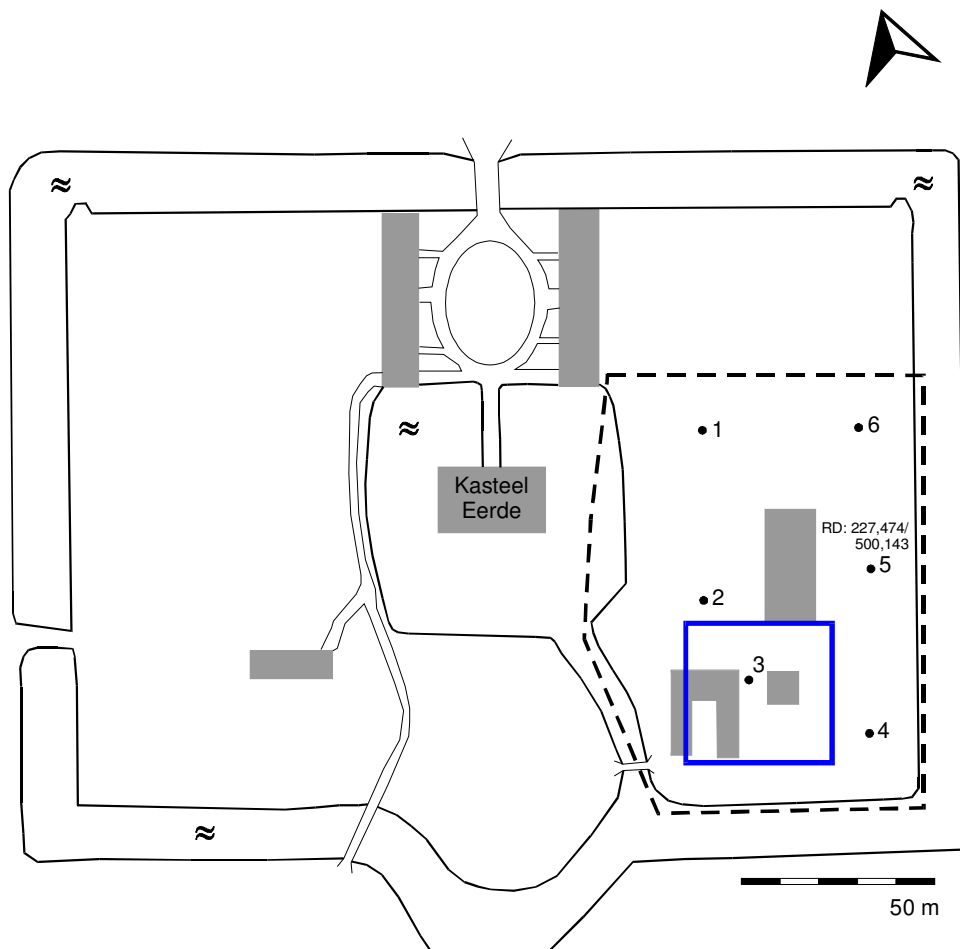
Archeologie

Tijdens het onderzoek is de bodem onderzocht op intactheid en archeologische indicatoren. In alle boringen is in de verstoorde laag recent materiaal aangetroffen als glas, puinresten en brokjes aardewerk/baksteen. In boring 3 is op een diepte van 70 cm beneden het maaiveld een groter fragment sub-recente baksteen opgeboord. Tijdens het boren bleek op deze diepte enige weerstand op de boor te zijn. Toen de boring voorzichtig door werd gezet bleek een baksteen hier de oorzaak van te zijn. Vanwege de grotere weerstand tijdens het boren bestaat de kans dat deze baksteen deel uitmaakte van een structuur.

Het uitvoeren van een veldkartering bleek door de aanwezigheid van de klaslokalen en gras niet mogelijk.

Tabel 3. Eerde - Kasteel Eerde. Overzicht van alle in het plangebied uitgevoerde boringen, ingedeeld naar het bodemprofiel.

Beschrijving	Boringen
verstoord tot in de C-horizont	1 tot en met 6

Figuur 6. Eerde, Kasteel Eerde: situatietekening met de boorlocaties. De genummerde punten geven de uitgevoerde boringen weer. De onderbroken zwarte lijn geeft de begrenzing van het plangebied aan. In boring 3 is een groot fragment baksteen aangetroffen. Het blauw omlijnde gebied geeft de begrenzing aan waarvoor een archeologische begeleiding wordt geadviseerd.

4 Conclusies en advies

Voorafgaand aan het veldwerk is een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kon slechts een globale verwachting gegeven worden van de aanwezigheid van archeologische indicatoren. Het plangebied ligt binnen de grachten van het Kasteel Eerde dat bekend staat als een terrein van hoge archeologische waarde. De kans was aanwezig dat tijdens het veldwerk archeologische indicatoren werden aangetroffen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

Tijdens het archeologisch veldonderzoek ten zuidoosten van het Kasteel Eerde is duidelijk geworden dat de bodem tot in de C-horizont is verstoord. In de verstoorde lagen zijn voornamelijk recente materialen als puinsporen, vensterglas en brokjes aardewerk/baksteen aangetroffen. In boring 3 is op een diepte van 70 cm een groter fragment sub-recente baksteen opgeboord. De herkomst van deze baksteen is onduidelijk. Op deze diepte ontstond een hogere weerstand op de boor, waardoor het idee bestaat dat de baksteen uit een structuur afkomstig is.

Geadviseerd wordt om binnen het blauw omliggende blok (zie Figuur 6) geen bodemingrepen uit te voeren die dieper reiken dan 40 cm beneden het maaiveld. Indien dit toch noodzakelijk is dienen de graafwerkzaamheden uitgevoerd te worden onder archeologische begeleiding door een hiertoe gecertificeerd archeologisch bedrijf. Op deze wijze kunnen eventueel aanwezige, archeologische sporen en structuren worden bestudeerd en getekend en op deze wijze worden veilig gesteld voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Het is noodzakelijk de provinciaal archeoloog op de hoogte te houden van de geplande werkzaamheden.

Archeologisch vervolgonderzoek wordt voor de overige delen van het plangebied ten zuidoosten van het Kasteel Eerde te Eerde, gemeente Ommen, niet noodzakelijk geacht.

Appendix

Eerde - Kasteel Eerde
boorprofielen en bodembeschrijving volgens NEN5104.